

Proloog

De wereld is vol van mensen die wegkijken. En ik ben de laatste die daarover een oordeel zal vellen. Want ik ben er ook een, en dat besepte ik voor het eerst op die woensdag in juli. Daarna ben ik het eigenlijk mijn hele leven gebleven. Ik passeerde een buurtbewoner die zijn hond uitliet zonder de drol op het gras op te ruimen en ik zei er niks van. Als ik me ergerde aan een dronken kennis op een verjaardagsfeestje die wijn knoeide op de vloerbedekking, liet ik het gaan. Schreeuwende jongeren, lawaaige burens, ruziënde stellen? Oordopjes in. Ogen dicht. Zo kan ik me nog wel honderd situaties voor de geest halen. En dan heb ik het alleen nog maar over gebeurtenissen in mijn directe omgeving, die waar ik goed beschouwd invloed op had kunnen uitoefenen. Waar ik me op z'n minst een vredelievend, betrokken mens had kunnen tonen.

De verder van mijn bed spelende narigheid liet ik helemaal aan me voorbijgaan; de overstromingen, aardbevingen, hongersnoden, aanslagen, oorlogen, en mijn god, de lijst van ellende is eindeloos en niet te bevatten. Af en toe kocht ik mijn verantwoordelijkheid af door geld over te maken naar een makkelijk te onthouden gironummer en keek weg van de huilende kinderen, afgerukte ledematen en massagraven. Als

kind wilde ik iedereen altijd aan het lachen maken en zodra er iemand moest huilen, was ik er als de kippen bij om op te vrolijken. Snoep te delen.

Dat ik een lafaard was of zou worden, besepte ik op mijn vijfde, zesde niet. Toen was ik nog in de veronderstelling dat het leven een aaneenschakeling zou zijn van een beetje keten op school, vrije middagen en oneindig lange weekenden en vakanties. De winters waren in mijn herinnering altijd koud, met veel sneeuw, dik ijs, zelfs op de ramen thuis, schaatsen op de Berkel en met koude voeten voor de houtkachel. De zomers waren warm, of zelfs heet, en dan bracht de beek verkoeling en een hoop lol. We bouwden een vlot, vingen donderkopjes, hielden wedstrijden wie het langste onder water kon blijven, en wie het snelste kon zwemmen. Maar toen kwam de dag dat alles anders werd.

Mijn broer was het pispaltje, en dat was hij altijd en overal. Hij stotterde. Ik probeerde hem weleens uit een gênante situatie te redden, maar dat werd door hem nooit op prijs gesteld. Ik weet nog dat hij met zijn vrienden op het schoolplein verstopperdje speelde. Voor hij de anderen mocht zoeken, moest hij eerst hardop tot twintig tellen, wat hem zo ongeveer tot de v-v-vier lukte, en bij de v-v-vijf merkte ik al dat hij het niet zou redden tot de twintig, of dat het tegen die tijd donker zou zijn. Ik ging vlak bij hem staan en telde in zijn plaats: zés, zéven, acht... tot hij me nijdig aan de kant duwde en het tellen stotterend hervatte. Mensen dachten dat hij dom was. In zijn bijzijn gingen ze harder praten, of in simpele kleutertaal. In een pas geopende bakkerij werd mij

gevraagd of hij iets lekkers mocht. Hij gooide de winkeldeur daarna zo hard dicht dat de ruit eruit vloog. Het waren de beginjaren zestig van de vorige eeuw, we hadden toen nog enkel glas.

Die bewuste dag was het warm en bewolkt. Het was de laatste woensdag in juli. 's Morgens was ik naar school geweest, at daarna thuis een boterham met kaas en ging naar mijn kamer, plofte op mijn bed. Ik had ruziegemaakt op het schoolplein. Een domme discussie met een klasgenoot over het wel of niet aanraken van een knikker met een duim of wijsvinger, of zoiets, het was natuurlijk ook totaal onbelangrijk, maar op het moment zelf leek het een halszaak. Ik wil je nooit meer zien, had ik tegen de jongen geroepen, en nu lag ik op bed, vol zelfmedelijden om alles wat ik van plan was en ging doen. Bovendien had mijn broer me opnieuw onomwonden laten weten dat ik hem met rust moest laten, dat ik geen deel uitmaakte van zijn vriendenclub en dat dat ook nooit zou gaan gebeuren. Ik was een piepkuiken, ik kwam pas kijken, en zich door de zinnen stotterend had hij meer onaardigs gezegd, wat ik liever niet wilde horen. Hoe dan ook, ineens kreeg ik het idee om hem stiekem te volgen, ik had geen seconde te verliezen omdat hij vast al een eind op weg zou zijn naar de plek waar hij en zijn vrienden elkaar meestal troffen: op het dorpsplein.

Ze stonden er nog. Vier jongens, een stuk groter dan ik, langer en sterker, en ik weet nog hoe graag ik daar bij ze had willen staan. Ik wachtte tot ik ze alleen nog als stipjes in de verte zag, trappend op de pedalen, stapte op mijn fiets en ging

ze achterna. Ik kon ze in de verte horen, druk pratend en lachend, ze hadden de grootste lol, overschreeuwden elkaar, slingerend over de weg.

Een paar kilometer buiten Vorden sloegen ze linksaf, en nog wat verderop zetten ze hun fiets tegen een boom bij het pad richting kasteel 't Hackfort. Een immens landgoed met bos, waar een beek doorheen kronkelt. Maar ze liepen de andere kant op, en even later zag ik ze bij de molen. De ronde stenen molen is nu een rijksmonument, en ik zou achteraf niet eens weten of de molen in die jaren nog dienstdeed om koren te malen. In elk geval stonden de wieken stil, maar dat kon ook komen omdat er amper wind stond, die warme julimiddag. Ik stond te zweten na de uitputtende fietstocht. Heel sportief was ik toen al niet en daar is later weinig verandering in gekomen.

Langzaam kwam ik dichterbij, voorzichtig, omdat ik me gehurkt kon verschuilen achter in volle bloei staande struiken, en ze bovendien van niets anders bewust leken dan van zichzelf, met hun uitbundige vrolijkheid, elkaar aftroevend in stoere taal. Het ging altijd over meisjes, wie al een kus had kunnen scoren, en hoe dan. Ik kon ze op deze afstand niet goed verstaan, en ze lagen op hun rug in het gras, waren met elkaar aan het dollen, zodat hun zinnen alle kanten op vlogen. Net toen ik wilde wegsluipen, stonden ze joelend op en zag ik mijn broer naar de molen lopen.

Tot mijn stomme verbazing begon hij erin te klimmen. Althans, dat leek hij van plan, hij liep eromheen, morrelde aan de houten deur, die kennelijk op slot zat, klampte zich

eraan vast, zette een voet op de klink, en werkte zichzelf omhoog. Dat ging nog, maar vervolgens kwamen de balken, die schuin van de molen af liepen en de houten stellage ondersteunden, waar je overheen kon lopen, en ook naar binnen kon om te zien hoe het koren werd gemalen. Het leek me niet zo makkelijk om via zo'n balk naar boven te klauteren, hij hing er zo'n beetje aan, als een luiaard die zich om een tak klauwt. Een paar keer moest ik mijn hand voor mijn mond slaan om niet te roepen, of van schrik te gillen, omdat ik dacht dat hij zou vallen.

Maar hij redde het. Triomfantelijk stond hij daar, tegen een van de wieken geleund, zwaaiend met een miniatuurversie van de Nederlandse vlag. Die had Robert van een tafel gejat met Koninginnedag, een feest dat in ons dorp uitbundig werd gevierd. Zijn vrienden applaudisseerden en moedigden hem aan verder te klimmen. Hoger, hoger, riepen ze.

Hij stak de vlag achter zijn broekriem en klauterde verder omhoog, via een van de vier deels in zwart doek ingepakte wieken. In de onderste van de twee horizontale wieken kon hij simpelweg klimmen alsof het een trap was, die in het midden eindigde, waar de wieken samenkwamen, bij de schuin toelopende kap van de molen.

Zo is het genoeg, ik weet nog dat ik dat dacht, en ik meende dat ik hem ook zag aarzelen, terwijl zijn publiek, meters beneden hem, verder, verder, joelde, en de grootste van het stel riep dat hij Lia zou vertellen wat een sukkel hij was als hij nu alweer naar beneden zou komen.

Kom naar beneden, wilde ik hem toeschreeuwen, maar ik hield mijn mond. Ik hou mezelf nog steeds graag voor dat ik

er alle vertrouwen in had dat hij gewoon weer naar beneden zou klauteren, dezelfde weg terug als hij was gekomen. Maar in werkelijkheid voelde ik mijn hart tegen mijn borstkas slaan en stond ik doodsangsten uit. En ergens, diep vanbinnen, wilde ik geloof ik ook dat hij het zou doen. Dat hij die andere horizontale wiek die nog vele meters hoger tot in de hemel leek te reiken, in zou klimmen, en daar als ultieme heldendaad die klotevlag in zou steken. Dat hij daarmee zijn imago van watje en de scheldnaam 'de stotteraar' voorgoed van zich af zou kunnen schudden.

Hij begon weer te klimmen. Het stelde niet eens zoveel voor, dacht ik, het is net zo'n wiek als die van daarnet, hij schuift gewoon het doek opzij, zet zijn voet op een volgende, hogere sport van een soort ladder, hij heeft genoeg houvast. Daarboven waaide het hooguit harder, hoe hoog zou het zijn, een meter of twintig tot de kap, en dan nog die meters van de wiek erbij. Zou die wel sterk genoeg zijn, vroeg ik me ineens af, zal die constructie met de latjes hem wel houden? Ja, natuurlijk, hield ik mezelf voor, anders was ook die eerste wiek al bezweken onder zijn kilo's. Ik moest me vooral niet zo druk maken.

Makkelijk gezegd.

Met mijn hand als een dakje boven mijn ogen keek ik naar hem, roerloos, mijn adem inhoudend en met bonzend hart. Niet langer mijn broer de stotteraar, maar mijn broer de durfal. Hoeveel beter zou zijn leven eruit gaan zien. En ook dat van mij, zonder plaatsvervangende schaamte. Kom op, wilde ik hem toeschreeuwen. Hij was halverwege de wiek,

een ogenschijnlijk gekrompen mensfiguur, zo nietig in vergelijking met dat machtige bouwwerk. Terwijl alle alarmbellen afgingen, zat ik nog steeds verscholen achter de struiken, inmiddels op mijn knieën met mijn verzurende bovenbenen in die onhandige gehurkte houding.

Hij redde het. Bijna tot bovenaan. Ik zag hoe hij de vlag van achter zijn broekriem pakte, en die door het doek wist te steken, het rood-wit-blauw fladderend in de wind, die daarboven toch nog aardig waaide. Of het kwam door de wind, of dat hij uit balans raakte door het loslaten van die ene hand, het insteken van het vlaggetje in het molendoek, ik weet het niet. Hij kan ook geschrokken zijn toen hij naar beneden keek, ineens besepte hoe hoog hij was geklommen en hij te pletter zou vallen als hij zich niet kon vasthouden.

En toen viel hij. Geluidloos. Ik hoorde een kleine, doffe klap toen hij op de grond smakte. Het leek onwerkelijk, een surreëel beeld uit een stomme film. Het ene moment dacht ik nog, ik moet nu naar hem toe, hem zeggen dat het zo genoeg is, dat hij voorzichtig naar beneden moet klauteren. En het volgende moment lag hij daar, op zijn rug in het gras, zijn lichaam in een vreemde kronkel, alsof zijn benen niet meer onder zijn romp pasten, en er kwam bloed uit zijn neus. Dat vond ik raar, herinner ik me nog, omdat hij niet op zijn neus was gevallen. Zijn ogen hemelwaarts gericht, groot, verbaasd. Ik was zeven, had nog nooit een dode gezien, maar ik wist wel meteen dat al het leven uit hem was verdwenen. In één klap, boem, weg. De dood heeft me daarna nooit meer zo volslagen uit het niets van mijn sokken kunnen blazen.

Eerst was er het ongelof. De schrik. De schok. Daarna kwam de chaos, de drukte, maar alles eindigde in stilte. De stilte van het onomkeerbare verlies. Maar verreweg het grootst, het aller-allergrootst was het schuldgevoel. Ik had niks gedaan, weggekeken, niet willen zien hoe dichtbij het gevaar was. Tot het te laat was. 's Nachts hield het me wakker, hijgde het in mijn oor: Jij, ja, ook jij, je keek toe, je zag alles, je voelde aankomen dat het uit de hand liep, dat het helemaal mis zou gaan. Je keek toe. Waarom heb je niks gedaan?

Het schuldgevoel. Het was er onmiddellijk en het is nooit verdwenen, nooit minder geworden. Integendeel. Als het er echt op aankomt, wist ik sindsdien, ben ik een grote nul. Waardeloos. Van geen enkel nut, voor niemand.

Ze konden het aan me zien, dat wist ik zeker. Mijn ouders, mijn klasgenootjes, de onderwijzer, de man in de supermarkt die wel bij het pak koffie op de bovenste plank kon. Het schuldgevoel droop als zomers zweet over mijn voorhoofd, plakte mijn broek aan mijn billen. Het lag in mijn afwerende blik, die vooral geen medelijden wilde oproepen. En als ik weg was, hadden ze het over me. Ook dat weet ik zeker. Volwassenen hadden het altijd over wat er was gebeurd, wat en hoe en waarom en met wie. Maar ze zijn schijnheilig, zelf zijn ze geen haar beter.

De wereld is vol van mensen die wegkijken.